

غلبه موازن بین‌المللی حقوق بشری بر حاکمیت دولت‌ها در پرتو

دادگاه‌های نسل سوم

دکتر صادق سلیمی*

مریم صمصامی مهاجر**

چکیده

به دنبال وقوع جنایات فاحش و خونریزی‌های بی رحمانه در سرزمین برخی کشورها که با ضعف یا نبود نظام قضایی کارآمد مواجه بودند، سازمان ملل متحد با همکاری کشورهاییی که در سرزمین آنها جرم واقع شده بود، مبادرت به تأسیس دادگاه‌های ملی-بین‌المللی کردند که به دادگاه‌های مختلط یا نسل سوم معروف شده‌اند. جنایات علیه بشریت، جنایات جنگی و نسل‌زدایی که سه عنوان مجرمانه مشمول صلاحیت دیوان بین‌المللی کیفری و سایر محاکم بین‌المللی هستند، وجه اشتراک عناوین مجرمانه تحت صلاحیت این دادگاه‌ها هستند. در شعب بدوی و تجدید نظر هم قضات ملی و هم بین‌المللی حضور دارند. لیکن بدون رأی مثبت حداقل یک قاضی بین‌المللی هیچ تصمیمی اتخاذ نمی‌شود. اصول دادرسی عادلانه و کلیه اصول حقوق بشری که در دادرسی‌های بین‌المللی لازم‌الرعایه هستند در اسناد تأسیس این دادگاه‌ها درج شده‌اند. این دادگاه‌ها از نظر اداری و مالی نیز به جامعه بین‌المللی وابستگی دارند. با توجه به اینکه وضع قانون و محاکمه مجرمین از بارزترین مصادیق اعمال حاکمیت است، لذا هم از حیث نفس پذیرش

---

* استادیار گروه حقوق دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی.

** کارشناس ارشد حقوق بین‌الملل از دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.

این دادگاه‌ها و هم از جهت نحوه تأسیس و کارکرد، می‌توان برتری موازین بین‌المللی حقوق بشری بر حاکمیت دولت‌ها را استنباط نمود.

کلید واژگان

دادگاه نسل سوم، دادگاه مختلط، جنایات بین‌المللی، حاکمیت، محاکمه بین‌المللی.

مقدمه

با تأسیس دادگاه‌های مختلط یا به اصطلاح دادگاه‌های نسل سوم، حقوق بین‌الملل به‌طور عام و حقوق بین‌المللی کیفری به‌طور خاص وارد مرحله جدیدی از سیر تکاملی خود شده است. بحث یگانگی یا دوگانگی حقوق ملی و حقوق بین‌المللی همواره یکی از بحث برانگیزترین مسائل در نوشته‌های دانشمندان حقوق بین‌الملل، خصوصاً در قرن بیستم بوده و اینکه در صورت یگانگی، حقوق بین‌الملل بر حقوق ملی برتری دارد یا نه، همواره مورد بحث و اختلاف بوده است. لکن در طول قرن بیستم، هرچه به اواخر قرن نزدیک می‌شویم، تعداد طرف‌داران نظریه برتری حقوق بین‌الملل بر حقوق ملی بیشتر می‌شود. «به‌طوری که از عرف بین‌الملل معلوم می‌شود، عملاً دولت‌ها در گذشته بیشتر متمایل به نظریه دوگانگی حقوق بودند و این به علت تعصبی بود که به حاکمیت و استقلال خود داشتند ولی طی قرن حاضر با محدود شدن خودمختاری دولت‌ها و احساس لزوم همکاری بین‌المللی، به مرور از اهمیت نظریه دوگانگی حقوق کاسته شده و در مقابل به تدریج بر اهمیت و نفوذ نظریه یگانگی حقوق با برتری حقوق بین‌الملل در عمل افزوده می‌شود.»^۱

دادگاه‌های نسل سوم با مشارکت و همکاری سازمان ملل متحد و دولتی که در سرزمینش جنایات بین‌المللی ارتکاب یافته، تأسیس شده‌اند. مقر اغلب دادگاه‌های رسیدگی کننده، در سرزمین محل وقوع جنایت بوده و در مواردی حتی دولت ذی‌ربط موافقت نموده است که محاکمه در صورت اقتضا در خارج از سرزمین کشور مزبور - لاهه - برگزار شود. نفس پذیرش مداخله یا همکاری ملل متحد در تأسیس این دادگاه‌ها و تعقیب جنایات ارتكابی در داخل سرزمین کشورهای ذی‌ربط، به نوعی پذیرش برتری اصول حقوق بین‌الملل بر حاکمیت و حقوق ملی می‌باشد. به علاوه با بررسی مفاد توافقنامه‌های

۱. پرویز، ذوالعین؛ مبانی حقوق بین‌الملل عمومی، مؤسسه چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه، چاپ اول، ۱۳۷۷، صص ۷-۵۶۶.

فیما بین ملل متحد و دولت ذی‌ربط و اساسنامه‌های تأسیس دادگاه‌ها، نوعی سیطره و برتری موازین بین‌المللی بر حقوق ملی مشهود است. تأثیر دادگاه‌های نسل سوم بر روند تکاملی حقوق بین‌المللی کیفری و ارتباط آن با حقوق ملی نقطه عطفی است که حائز اهمیت و درخور بررسی است. ما در این نوشتار در صدد بررسی و پاسخ به این سؤال هستیم که دولت‌های ذی‌ربط تا چه اندازه با پذیرش هنجارهای بین‌المللی حاکمیت ملی خود را محدود کرده و برتری موازین بین‌المللی را پذیرفته‌اند.

برای یافتن پاسخ، به بررسی نحوه و مبانی حقوقی تأسیس محاکم مختلط، عناوین جزایی داخل در صلاحیت دادگاه‌ها، ترکیب دادگاه‌ها و نحوه انتخاب قضات، نحوه عملکرد و تصمیم‌گیری، اصول حاکم، نحوه تأمین بودجه و میزان نفوذ هنجارهای بین‌المللی دادرسی خواهیم پرداخت که این مباحث در دو بخش مطالب شکلی و ماهوی بررسی خواهد گردید. بررسی زمینه‌هایی که موجبات مداخله جامعه جهانی و در رأس آن ملل متحد را فراهم آورد تحت عنوان پیشینه تاریخی قبل از ورود به مطالب مزبور اجتناب‌ناپذیر است. در پایان نیز به جمع‌بندی و نتیجه‌گیری خواهیم پرداخت.

۱. پیشینه تاریخی

وضعیت حاکمیت قانون و جنایات ارتكابی در چهار کشور تیمور شرقی، کامبوج، سیرالئون و کوزوو که نهایتاً به تأسیس دادگاه‌های کیفری مختلط منجر شده‌اند، قبل از تأسیس دادگاه‌ها به اختصار نقل می‌شود.

تیمور شرقی: این کشور که نزدیک به ۴ قرن مستعمره دولت پرتغال بود، سرانجام در سال ۱۹۷۴ میلادی با مجوز پرتغال اقدام به برگزاری انتخابات محلی جهت تشکیل یک دولت مستقل نمود. لکن در دسامبر ۱۹۷۵، اندونزی به تیمور شرقی تجاوز و تلاش نمود که کشور مزبور را به عنوان استان بیست و هفتم ضمیمه خاک خود سازد. دوران اشغال تیمور را که تا آگوست ۱۹۹۹ به طول انجامید، می‌توان به سه دوره زمانی

تقسیم نمود: در دوره اول -۱۹۷۵ تا ۱۹۷۹- نزدیک به ۲۰۰ هزار نفر، تقریباً معادل یک سوم جمعیت آن زمان، مستقیم و یا غیرمستقیم عمدتاً در اثر حمله نظامی و قحطی جان خود را از دست دادند. در دوره دوم که شامل سال‌های ۱۹۸۰ تا ۱۹۸۹ می‌شود، حملات نظامی همچنان در سطح گسترده ادامه یافت؛ لیکن این دوره با تقویت مقاومت تیمور شرقی در برابر حاکمیت‌اندونزی متمایز می‌شود. در طی دوره سوم، ۱۹۸۹ تا ۱۹۹۹، از محدودیت‌ها قدری کاسته می‌شود و به خارجی‌ها، از جمله رسانه‌ها، اجازه حضور داده می‌شود؛ ولی تهدید و سرکوب حکومتی همچنان ادامه پیدا می‌کند. برای مثال می‌توان به کشته شدن حدود ۲۰۰ تن از افرادی که در تظاهراتی آرام حضور یافتند، اشاره نمود. سرانجام تحت فشارهای بین‌المللی در ژانویه ۱۹۹۹، اندونزی با کمک ملل متحد و توافق با پرتغال، عهده‌دار برگزاری همه‌پرسی گردید. علی‌رغم تهدید و فشارهای نظامی اندونزی، ۹۸/۵ درصد در همه‌پرسی شرکت کردند و ۷۸/۵ درصد به استقلال و جدایی تیمور از اندونزی رأی دادند. اعلام نتایج همه‌پرسی خشونت‌های گسترده‌ای را به دنبال داشت. در نتیجه، بیش از هزار غیرنظامی کشته و حدود ۶۰۰ هزار نفر، حداقل سه چهارم جمعیت، آواره شدند.^۲ تنها با دخالت نیروی‌های حافظ صلح و بین‌المللی در سپتامبر ۱۹۹۹ به دنبال صدور قطعنامه شورای امنیت بود که نظم و قانون به‌طور نسبی در تیمور شرقی برقرار گردید.^۳ سپس ضرورت مداخله و همکاری جامعه بین‌المللی جهت محاکمه جنایتکاران بین‌المللی احساس شد.

کامبوج: در زمان حکومت خمرهای سرخ در کامبوج از آوریل ۱۹۷۵ تا ژانویه ۱۹۷۹، نزدیک به سه میلیون نفر جان خود را از دست دادند. به دنبال پایان حکومت

2. Katzenstein, Suzanne, 2003, Hybrid Tribunals: Searching for Justice in East Timor, Harvard Human Rights Journal/Vol. 16, pp. 248-9.

3. UN.S.C.RES.1264-1999.

خمرها، جنگ داخلی در کامبوج آغاز شد که تا سال ۱۹۹۸ به طول انجامید. ابتدا در سال ۱۹۹۷ دولت کامبوج از ملل متحد درخواست کمک جهت ایجاد دادگاهی برای تعقیب رهبران عالی خمرها نمود. سپس مجلس ملی کامبوج در سال ۲۰۰۱ قانون ایجاد دادگاهی خاص جهت محاکمه جنایات مهم ارتكابی در دوره حکومت خمرهای سرخ را تصویب نمود. دولت اصرار داشت محاکمه در داخل کامبوج، توسط قضات و کارکنان کامبوجی در کنار کارکنان خارجی صورت پذیرد. ولی به دلیل ضعف نظام حقوقی، ماهیت بین‌المللی جنایات ارتكابی و تلاش برای اجرای استانداردهای بین‌المللی، سرانجام در ژوئن ۲۰۰۳ توافقنامه‌ای میان دولت کامبوج و ملل متحد در خصوص چگونگی مشارکت جامعه بین‌المللی در محاکمه مزبور منعقد گردید.^۴

سیرالئون: جنگ داخلی ویرانگر یازده ساله در سیرالئون - ۱۹۹۱ تا ۲۰۰۲ - همراه با ارتكاب جنایات فاحش از طریق رفتارهای خشونت‌آمیز و وحشیگری غیرقابل وصف می‌باشد. ده‌ها هزار نفر از غیرنظامیان کشته و نزدیک به یک چهارم جمعیت آواره شدند. صدمات جانی، ناپدید شدن و خشونت جنسی در سطح گسترده از ویژگی‌های بارز جنگ مزبور می‌باشند. سرانجام در سال ۲۰۰۲ و به موجب معاهده منعقد شده میان دولت سیرالئون و ملل متحد، دادگاه ویژه سیرالئون جهت محاکمه مرتکبین جنایات علیه بشریت، جنایات جنگی و سایر نقض‌های حقوق بشردوستانه بین‌المللی و همچنین برخی جنایات مندرج در قوانین داخلی کشور مزبور تأسیس شد.^۵

کوزوو: نقض حقوق بشردوستانه در جنگ، تأثیر عمیقی بر زندگی مردم کوزوو

4. <http://www.eccc.gov.kh/english/about-eccc.aspx>.

5. Bringing Justice: The Special Court for Sierra Leone; Accomplishments, Shortcomings and Needed Support, available at: <http://www.hrw.org/en/node/11983/section/13>, last visited: 20 Nov. 2010.

گذاشت. حدود ۸۰۰ هزار نفر آلبانیایی - تقریباً نیمی از جمعیت کوزوو- اخراج و به کشور همسایه پناهنده شدند و حدود ۵۰۰ هزار نفر در داخل کشور آواره گشتند. در نهایت نیروهای ناتو در ژوئن ۱۹۹۹ به خشونت‌های گسترده پایان دادند و به دنبال آن، شورای امنیت طی قطعنامه‌ای اقدام به ایجاد نهادی جهت بازسازی خرابی‌های ناشی از جنگ، پایان دادن به چندین دهه تبعیض علیه قوم آلبانی، ساماندهی سیستم حقوقی و محاکمه مرتکبین اقدامات خشونت بار نمود.^۶

۲. مطالب و حقوق ماهوی

در این مبحث، مبنای حقوقی تشکیل و تأسیس دادگاه‌های نسل سوم، صلاحیت موضوعی، حمایت از شهود و بزه‌دیدگان و نوع و میزان مجازات قابل اعمال بررسی می‌شود تا میزان نفوذ و تأثیر هر یک از موازین ملی و بین‌المللی روشن گردد.

۲.۱. مبنای حقوقی تأسیس

با بررسی مستندات حقوقی متفاوت تأسیس دادگاه‌های مختلط (نسل سوم) متوجه شباهت این دادگاه‌ها با دادگاه‌های بین‌المللی می‌شویم؛ هرچند اسناد و مبانی حقوقی تأسیس آنها اساساً با یکدیگر متفاوت می‌باشد. در حالی که ملل متحد مستقل از تصمیمات دولت‌های محلی، دادگاه‌های مختلط تیمور شرقی و کوزوو را تأسیس و اداره کرد، ساختارهای مختلط در کامبوج و سیرالئون نتیجه مذاکرات میان ملل متحد و دول حاکم مربوط می‌باشند.^۷

6. UN.DOC .S/1999/779, 12 July 1999.

7. See: UN.DOC .S/1999/779, 12 July 1999 and Higonnet , Ethel, 3-1-2005, Restructuring Hybrid Courts: Local Empowerment and National Criminal Justice Reform, Yale Law School Legal Scholarship Repository.

در تأسیس شعب فوق‌العاده کامبوج، اسناد حقوقی متعددی تدوین شدند که عبارتند از: قطعنامه‌های مجمع عمومی و کمیسیون حقوق بشر ملل متحد با موضوع درخواست تأسیس، قطعنامه مجمع عمومی در تصویب توافقنامه^۸، توافقنامه بین‌المللی با ملل متحد. با این وجود، قانون داخلی مبنای حقوقی تأسیس دادگاه مزبور تلقی می‌شود. این قانون دو سال قبل از انعقاد توافقنامه با ملل متحد، یعنی در سال ۲۰۰۱، لازم‌الاجرا شد و در توافقنامه مزبور نیز ذکر شده که تعقیب مجرمین به موجب نظام حقوقی کامبوج انجام خواهد شد.^۹ هدف اولیه کامبوج از انعقاد توافقنامه با ملل متحد، صرفاً تنظیم نحوه همکاری میان ملل متحد و کامبوج بوده است. در فوریه ۲۰۰۲، ملل متحد به این دلیل که دادگاه کامبوج استقلال و بی‌طرفی لازم برای همکاری ملل متحد در این خصوص را تضمین نمی‌کرد، مذاکرات را ترک کرد. سرانجام با فشارهای مجمع عمومی، مذاکرات از سر گرفته شد و توافقنامه‌ای که تضمینات بین‌المللی بیشتری دربرداشت، در جون ۲۰۰۳ به امضا رسید. توافقنامه مزبور سپس مطابق حقوق داخلی به تصویب کامبوج رسید و قانون داخلی قبلی در این خصوص، بر اساس این توافقنامه اصلاح گردید. بنابراین، تأثیر حقوق بین‌الملل بر حقوق داخلی کامبوج - که ابتدا تعصب خاصی بر حقوق و حاکمیت ملی خود داشت - کاملاً مشهود است.

در تأسیس دادگاه ویژه سیرائون نیز، هم قوانین بین‌المللی و هم داخلی نقش داشتند؛ اما در مقایسه با کامبوج نقش آنها برعکس بود. در زمانی که هنوز اوضاع نابسامان سیرائون در دستور کار شورای امنیت قرار داشت، این کشور از ملل متحد خواست که در

8. UN.DOC.GA/RES/57/228B-2003.

9. Agreement between the United Nations and the Royal Government of Cambodia Concerning the Prosecution under Cambodian Law of Crimes Committed during the Period of Democratic Kampuchea, 6 June 2003.

محاكمه مسئولین وقایع خشونت بار بیش از یک دهه جنگ، سیرالئون را یاری دهد. به دنبال آن، شورای امنیت ملل متحد با صدور قطعنامه‌ای، دبیر کل ملل متحد را به انعقاد توافقنامه‌ای با دولت سیرالئون رهنمون گردید.^{۱۰} این قطعنامه بر اساس فصل ۷ منشور نبود و حاوی پیشنهادهایی در خصوص ترکیب دادگاه ویژه بود. سرانجام توافقنامه مزبور موسوم به «توافقنامه ۲۰۰۲ فیما بین ملل متحد و حکومت سیرالئون در مورد تأسیس یک دادگاه ویژه برای سیرالئون»^{۱۱} منعقد شد که مبنای حقوقی تأسیس دادگاه ویژه می‌باشد. (ماده ۱(۱) اساسنامه دادگاه ویژه، ضمیمه و جزء غیرقابل تفکیک توافقنامه بین‌المللی مزبور است که در بند ۲ ماده ۱ توافقنامه نیز به آن اشاره شده است. این توافقنامه با تصویب قانون پذیرش توافقنامه دادگاه ویژه^{۱۲} توسط پارلمان سیرالئون وارد حقوق داخلی آن کشور شد.

دادگاه‌های تیمور شرقی و کوزوو در نتیجه مذاکرات و توافقات با کشور مربوط ایجاد نشدند، زیرا، در آن زمان برخلاف کامبوج و سیرالئون، دولت مشروعی وجود نداشت تا در خصوص ایجاد دادگاه‌های مزبور مذاکره کند. به این دلیل سازمان ملل متحد خود رأساً به عنوان دولت موقت و بالفعل اقدامات تقنینی برای تأسیس دادگاه و تعقیب مجرمین انجام داد. منشأ و مبنای حقوقی این اقدامات، فصل ۷ منشور و قطعنامه‌های شورای امنیت بر آن اساس بود.^{۱۳} نماینده ویژه دبیر کل ملل متحد مسئول اداره کامل قلمرو تیمور شرقی تا زمان استقلال و کوزوو تا زمان آرام شدن اوضاع بود و مقررات ایجاد دادگاه‌های مزبور را تدوین و منتشر کرد. بنابراین، اسناد بین‌المللی مبنای حقوقی تأسیس دادگاه‌های

10. UN.DOC/RES/1315-2000.

11. Agreement between the United Nations and the Government of Sierra Leone on the Establishment of a Special Court for Sierra Leone 2002.

12. The Special Court Agreement Ratification Act-2002.

13. UN.DOC. S/RES/1244-1999; and UN.DOC. S/RES/1272-1999.

تیمور شرقی و کوزوو محسوب می‌گردند. شایان ذکر است اسناد مزبور به ملل متحد اختیار وضع و انتشار قوانین داخلی را اعطا نمودند. در نتیجه، مقررات تأسیس دادگاه‌های مزبور را باید اسناد داخلی محسوب نمود.^{۱۴} البته در اینجا وضع کننده این اسناد داخلی نیز مراجع بین‌المللی هستند.

از منظر سند تأسیس، در میان دادگاه‌های نسل سوم، دادگاه ویژه سیرالئون شبیه دیوان بین‌المللی کیفری می‌باشد؛ زیرا، بر اساس توافقنامه‌ای بین‌المللی ایجاد شده است. با این تفاوت که اساسنامه دیوان میان گروهی از کشورها منعقد شده است؛ لکن توافقنامه دادگاه ویژه میان یک کشور و یک سازمان بین‌المللی. با این حال، الهام و کمک گرفتن همه این دادگاه‌ها از موازین و جامعه بین‌المللی انکار ناپذیر است و همه آنها تحت تأثیر و با حمایت جامعه بین‌المللی ایجاد شده‌اند.

۲.۲. عناوین مجرمانه

فلسفه تأسیس هر مرجع قضایی کیفری، تعقیب کیفری اشخاص به خاطر ارتکاب جرم یا جرائم مشخص می‌باشد. جرم‌انگاری یکی از مهم‌ترین اقدامات تقنینی کیفری در هر نظام حقوقی هست که بیانگر دیدگاه‌ها و فرهنگ آن جامعه و هنجارهای پذیرفته شده می‌باشد. ورود عناوین جزایی صرفاً بین‌المللی - که در قوانین ملی کشورهای ذی‌ربط سابقه نداشته‌اند - حکایت از نفوذ غیرقابل انکار حقوق بین‌الملل کیفری در حقوق داخلی کشورها دارد.

در ماده ۹ توافقنامه کامبوج، صلاحیت موضوعی شعب فوق‌العاده به ۱. جنایت

14. Nouwen, Sarah.M.H, December2006, Hybrid Courts: The hybrid category of a new type of International Crimes Courts, p. 200 <http://www.utrechtlawreview.org/Volume2>.

نسل‌زدایی مطابق تعریف کنوانسیون ۱۹۴۸ در خصوص پیشگیری و مجازات جنایت نسل‌زدایی؛ ۲. جنایات علیه بشریت مطابق تعریف مندرج در اساسنامه رم؛ ۳. نقض‌های فاحش کنوانسیون‌های ژنو ۱۹۴۹ و ۴. سایر جنایاتی که در بخش دو قانون تأسیس شعب فوق‌العاده مصوب ۱۰ آگوست ۲۰۰۱ تعریف شده‌اند، محدود شده است. در قسمت اول، سه مورد از عناوین چهارگانه مشمول صلاحیت دیوان بین‌المللی کیفری (دیوان رم) ذکر شده (نسل‌زدایی، جنایت علیه بشریت و جنایات جنگی) و صریحاً به اسناد بین‌المللی ارجاع شده است و حتی از تکرار تعریف عناوین مجرمانه در متن این سند اجتناب شده است. مورد بعدی که ظاهراً قانون داخلی کامبوج است نیز عملاً جنبه بین‌المللی دارد؛ زیرا، قانون خاصی است که با الهام از موازین بین‌المللی کیفری، به منظور تأسیس شعب خاص تصویب شده است. سپس در قانون تأسیس شعب فوق‌العاده با اصلاحات ۲۷ اکتبر ۲۰۰۴ (قانون کامبوج) اسناد بین‌المللی دیگری نیز مورد توجه واقع شده‌اند. زیرا، علاوه بر اینکه در مواد ۴، ۵ و ۶ به ترتیب تعریف جنایت نسل‌زدایی، جنایات علیه بشریت و جنایات جنگی با کپی برداری از اسناد بین‌المللی فوق‌الذکر عیناً نقل شده‌اند، در مواد ۷ و ۸ به ترتیب به تعقیب مرتکبین تخریب اموال فرهنگی مطابق کنوانسیون ۱۹۵۴ لاهه برای حمایت از اموال فرهنگی در طول مخاصمات مسلحانه و جنایات علیه اشخاص مورد حمایت بین‌المللی مطابق کنوانسیون وین ۱۹۶۱ در مورد روابط دیپلماتیک تصریح شده است.^{۱۵}

در تیمور شرقی، هیئت ویژه رسیدگی به جنایات فاحش، صلاحیت رسیدگی به جنایت نسل‌زدایی، جنایات جنگی، جنایت علیه بشریت و شکنجه به علاوه قتل عمد و آزارهای جنسی ارتكابی از ۱ ژانویه ۱۹۹۹ تا ۲۵ اکتبر همان سال را دارد.^{۱۶} رسیدگی به قتل عمد و جنایات جنسی به موجب قانون داخلی تیمور است و صلاحیت رسیدگی به جنایات

15. NS/RKM/1004/006.

16. UNTAET/REG/2000/15.

بین‌المللی در حقیقت تمام جنایات مندرج در اساسنامه رم و شکنجه را تحت پوشش قرار می‌دهد. به علاوه دادگاه مزبور تنها دادگاه مختلط و بین‌المللی است که ادعای صلاحیت جهانی دارد.^{۱۷} [14, section 2 and 4-9]

مواد ۱ الی ۵ اساسنامه دادگاه ویژه سیرالئون به جنایات تحت صلاحیت دادگاه ویژه می‌پردازد که از تاریخ ۳۰ نوامبر ۱۹۹۶ و در محدوده کشور سیرالئون ارتکاب یافته‌اند. این جنایات عبارتند از: جنایات علیه بشریت (ماده ۲ اساسنامه)، نقض‌های فاحش ماده ۳ مشترک کنوانسیون‌های ۱۹۴۹ ژنو و پروتکل دوم الحاقی به آنها (ماده ۳ اساسنامه)، سایر نقض‌های فاحش حقوق بشردوستانه بین‌المللی (ماده ۴ اساسنامه) و برخی جنایات جنسی و تخریب اموال مندرج در قوانین داخلی سیرالئون (ماده ۵ اساسنامه). بنابراین هم قوانین کیفری بین‌المللی و هم قوانین داخلی در دادگاه ویژه اعمال می‌گردند.

دادگاه کوزوو صلاحیت انحصاری برای محاکمه جنایات فاحش را ندارد؛ بلکه به منظور تعقیب و محاکمه جنایات ارتكابی طی جنگ کوزوو ایجاد شده است. زیرا، دادگاه بین‌المللی کیفری، با صلاحیت فراتر از قلمرو کوزوو، قبلاً وجود داشت که همان دادگاه بین‌المللی کیفری یوگسلاوی سابق می‌باشد. لذا دادستان دادگاه کوزوو اظهار می‌دارد که تنها قصد تعقیب فاحش‌ترین جنایات ارتكابی در کوزوو را دارد.^{۱۸} از این رو، در خصوص قانون ماهوی حاکم می‌توان گفت برخلاف سه مورد فوق، در دادگاه کوزوو تنها قانون داخلی به‌طور مستقیم اعمال می‌شود، حال آنکه در دیگر موارد هم قوانین ملی و هم بین‌المللی مستقیماً قابلیت اعمال دارند. با این وجود، دادگاه کوزوو نیز به‌طور غیرمستقیم متأثر از قوانین بین‌المللی است. برای مثال می‌توان به ارجاع قانون داخلی یوگسلاوی سابق درباره جنایات جنگی به اسناد و حقوق بین‌المللی اشاره کرد. به علاوه قانون داخلی تا

17. Ibid, Sections 2 and 4-9.

18. Ibid p. 197.

حدی قابل اعمال است که در تعارض با مقررات ملل متحد در کوزوو و فهرستی از استانداردهای حقوق بشری بین‌المللی نباشد.^{۱۹}

در برخی از این دادگاه‌ها شاید در نظر اول تصور شود که دادگاه فقط قانون داخلی را اجرا می‌کند، لکن با قدری تأمل و تدقیق در محتوای قانون داخلی روشن می‌شود که خود قانون داخلی به پذیرش و جرم‌انگاری جنایات بین‌المللی مبادرت کرده است.

۲.۳. حمایت از شهود و بزه‌دیدگان

از جمله ابداعات حقوقی در اساسنامه رم امکان حضور بزه‌دیدگان در جریان دادرسی و مطالبه غرامت از محکومان می‌باشد. البته شرکت بزه‌دیده در دادرسی نباید مخالف حقوق محاکمه عادلانه متهم باشد و یا اثر منفی بر آن بگذارد. بنابراین، دفاع تنها پاسخ به کیفرخواست نمی‌باشد؛ بلکه باید به شکوائیه‌های بزه‌دیدگان نیز پاسخ داده شود.^{۲۰} حمایت از شهود و بزه‌دیدگان، عمدتاً در جوامع پیشرفته و خصوصاً در دادرسی‌های بین‌المللی که به جنایات فاحش بین‌المللی رسیدگی می‌کنند و همچنین در جنایات سازمان‌یافته مطرح می‌شوند.^{۲۱} لیکن حمایت از شهود و بزه‌دیدگان - به معنی لزوماً ناشناس ماندن هویت آنان برای مجرمین و حضور و نقش فعال آنان در دادرسی‌های بین‌المللی - در نظام‌های حقوقی دول جهان سوم از جمله کشورهایی که در سرزمین آنها دادگاه‌های نسل سوم ایجاد شده است، بی سابقه است. بر همین اساس، یکی از ویژگی‌های بارز دادگاه‌های نسل سوم که

19. UNMIK/REG/1999/24, Section 1.3.

20. Smith, Lorraine, Spring 2008, How the International Criminal Court is balancing the right of victims to participate with the right of the accused to fair trail, The Supranational Criminal Law Lecture Series, IBA, pp.2-3.

۲۱. نگاه کنید به: صادق، سلیمی، ۱۳۸۲؛ جنایات سازمان یافته فراملی، چاپ اول، انتشارات تهران صدا، صص. ۵-۱۴۱.

تجلی نفوذ موازین بین‌المللی است، حمایت از شهود و بزه‌دیدگان است. بر اساس مندرجات آیین‌نامه ۲۰/۲۰۰۱ کوزوو، دادگاه می‌تواند در شرایط استثنایی از شهادت "شهود بی‌نام"^{۲۲} استفاده نماید و دستور دهد که هویت شهود در برابر متهمین و وکلای آنها افشا نشود. مقررات مزبور در خصوص شهود متهم نیز کاربرد دارد.^{۲۳} واحد حمایت از شهود^{۲۴} بخشی از پلیس متخصص می‌باشد که حمایت فیزیکی از شهود را برعهده دارد. به علاوه واحد معاضدت و وکالت بزه‌دیدگان^{۲۵} در بخش توسعه قضایی، به منظور کمک به بزه‌دیدگان ایجاد شده است. همچنین در اکتبر ۲۰۰۳ مؤسسه قضایی کوزوو سمینار آموزشی با موضوع تروریسم، جنایات سازمان‌یافته و حمایت از شهود را با حضور حدود سی تن از قضات و دادستانان بین‌المللی و ملی ترتیب داد.^{۲۶}

در ماده ۳۳ «جدید» قانون کامبوج به تکلیف دادگاه در خصوص حمایت از شهود و بزه‌دیدگان اشاره شده است: این اقدام از جمله شامل ناشناخته ماندن هویت این افراد و برگزاری جلسات غیرعلنی خواهد بود. در شعب فوق‌العاده دادگاه کامبوج، نقش اساسی بزه‌دیدگان در جریان دادرسی مشهود است. بزه‌دیدگان می‌توانند اولاً، به عنوان شاکی شکایت تنظیم کنند و ثانیاً، می‌توانند به عنوان خواهان دعوی حقوقی در جلسات رسیدگی حضور یابند که به بزه‌دیدگان فرصت می‌دهد تا در مراحل تحقیق و محاکمه تأثیر گذار

22. anonymous witnesses.

23. UNMIK/REG/2001/20(amended by UNMIK/REG/2002/1), Section 4.

24. Witness Protection Unit.

25. Victims Advocacy and Assistance Unit.

26. Perriello, Tom and Wierda, Marieke, March 2006, Lessons from the Deployment of International Judges and Prosecutors in Kozovo, International Center for Transitional Justice, Prosecutions case studies series, pp. 26-7, available at <http://www.ictj.org/static/prosecutions/kozovo.study.pdf>, last visit: 3 Dec. 2010.

باشند. این امر از سویی موجب دخالت مستقیم متضررین از جنایات ادعایی و حفظ منافع آنها شده و از سوی دیگر نه تنها موجب تسهیل دسترسی دادگاه به شهود شده؛ بلکه مشروعیت دادگاه را در نزد عموم مردم کشور بالا می‌برد.^{۲۷} شاکی هر شخص حقیقی و یا حقوقی است که از ارتکاب جنایت متضرر شده و اطلاعات مفیدی در خصوص جنایات ارتكابی در صلاحیت دادگاه دارد و می‌تواند شکوائیه‌ای در این زمینه تنظیم نماید که ممکن است در تحقیقات مورد استفاده واقع شود. در این دادگاه، ممکن است از شکات خواسته شود که جهت ارائه مستندات حاضر و یا به عنوان شاهد شهادت دهند. خواهان‌های دعوی حقوقی، شرکت کنندگان رسمی در جلسات رسیدگی می‌باشند. آنها نه تنها حق شرکت فعال در جریان رسیدگی را دارند؛ بلکه می‌توانند غرامات جمعی و خسارت معنوی را از محکومان مطالبه نمایند. حقوق خواهان دعوی مدنی عبارتند از: حق انتخاب نماینده حقوقی، درخواست انجام تحقیقات در خصوص جنایات مورد ادعا، درخواست پرسیدن سؤالات خاص توسط قاضی از شهود و یا متهم، درخواست تأمین ملزوماتی جهت حفظ امنیت، سلامت، شأن و سری ماندن هویت آنان طی دوره حضور در دادرسی و درخواست غرامات اخلاقی و جمعی. به تشویق جامعه بین‌المللی از جمله فدراسیون بین‌المللی حقوق بشر، واحدی تحت عنوان بخش حمایت از بزه‌دیدگان^{۲۸} در ۲۰۰۷ تأسیس شد تا به کسانی که قصد شرکت در جریان دادرسی در دادگاه کامبوج را دارند، کمک نماید. هدف این بخش تسهیل حضور مؤثر بزه‌دیدگان در جریان رسیدگی و نظارت بر دسترسی بزه‌دیدگان به نماینده حقوقی کارآمد می‌باشد. بخش مزبور وظیفه دارد بزه‌دیدگان را از حق حضور و

27. Bair, James Patrick, 2008-2009, Victim Participation in the Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia, University of Hawaii Law Review. Vol31 . No.507.

28. Victim Support Section.

درخواست غرامت آگاه سازد، به آنها در تنظیم شکایات و دادخواست کمک نماید، در استخدام مشاور حقوقی، وکیل و نمایندگان حقوقی یاریشان دهد، با تهیه شکایات و دادخواست‌ها و تهیه گزارش برای دفاتر به دادیاران و قضات تحقیق کمک کند، با بزه‌دیدگان و وکلایشان در خصوص شرایط شکایات و دادخواست‌ها در تماس بوده و آنها را نسبت به پیشرفت پرونده‌های افراد آگاه کند. به علاوه بخش حمایت، ضامن حفظ سلامت و امنیت و در صورت لزوم تدارک انواع حمایت از بزه‌دیدگانی است که در جریان دادرسی شرکت می‌نمایند.²⁹

دادگاه ویژه سیرالئون واحد حمایت از شهود و بزه‌دیدگان³⁰ را به عنوان بخشی از پروسه قضایی جهت حمایت جسمی و روحی از شهود و بزه‌دیدگان ایجاد کرده است. به علاوه، این دادگاه در رویه قضایی خود نیز تلاش زیادی در حمایت از شهود نموده است. برای مثال، در دادگاه هویت بسیاری از شهود و بزه‌دیدگان از عموم مخفی نگه داشته شد و آنها پشت پرده شهادت دادند. برخی شهود از طریق دستگاه تغییر صدا شهادت دادند و کسانی که ممکن بود از صدای‌شان شناخته شوند، شهادت ندادند. از لحظه‌ای که هویت عده‌ای از شهود نزد وکلا افشا شد و یا وقتی که از امنیت خود اظهار نگرانی کردند، مسکنی با مراقب و نگهبان برای آنها و حتی بستگان‌شان تهیه شد. شهودی که احتمال می‌رفت با خطرات امنیتی مواجه شوند و شهادت‌شان از اهمیت برخوردار بود، از مراقبت و امنیت ویژه بهره‌مند شدند. خدمات پزشکی و دسترسی شهود و بزه‌دیدگان به مشاوره روانی و حقوقی از دیگر حمایت‌های واحد مزبور بود. برخی شهود جابه‌جا شدند و به استان‌های دور یا نزدیک دیگر و حتی خارج از کشور منتقل شدند. شایان ذکر است علی‌رغم همه تلاش‌های حمایتی دادگاه، شهود با تهدیداتی مواجه شدند. برخی شهود

29. <http://www.eccc.gov.kh/english/victims-rights.aspx>, Last visit: 6 Dec. 2010.

30. Victims and Witness Support Unit.

شفاهاً تهدید شدند و روستاهای‌شان نیز بازرسی شد. البته در این شرایط نیز واحد حمایت مزبور با دخالت دادن پلیس محلی، فرستادن کارمندان دادگاه نزد شهود و پیشنهاد ترک فوری منطقه، به حفظ امنیت آنها اقدام می‌نماید. به علاوه پس از بررسی تهدیدات واقع شده، به دادگاه گزارش می‌داد و در مواردی دادگاه برخی امتیازات بازداشت شدگان را معلق می‌کرد. گاهی خلاصه‌ای از جریان دادگاه برای شاهد بازگو و تشریح و سؤالات برایش شبیه سازی می‌شود.^{۳۱}

برنامه حمایت از شهود و بزه‌دیدگان سیرالئون نسبتاً موفقیت آمیز و بهتر از شرایط شهود در دادگاه‌های کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق و رواندا ارزیابی می‌شود. حمایت مؤثر از شهود، عنصر اساسی در موفقیت محاکمات بین‌المللی در خصوص جنایات جنگی می‌باشد؛ در غیر این صورت، شکست عدالت کیفری حتمی است.^{۳۲} به قول برخی «دادگاه ویژه سیرالئون شکل تکمیل شده دو دادگاه موردی [– دادگاه ویژه یوگسلاوی سابق و رواندا –] است و اصلاحات زیادی که توسط قضات این دادگاه در آیین دادرسی و ادله دادگاه رواندا صورت گرفت، آن را به سند جدیدی تبدیل کرد که مبتنی بر رویه قضایی دو دادگاه پیشین است.»^{۳۳}

31. Kippenberg, Juliane, 24NOV2009, Protecting Child Victims in Sexual Violence Trails in the DR Congo: Suggestions for the Way Forward, submitted to the EU program for Restoration of Justice in Eastern Congo , Network of African National Human Rights Institutions.

32. Ruxton, Gavin, The Treatment of Victims and Witnesses and the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, p.6, available at: <http://www.iapcopenhagen.org/Files/Filer/Papers/Ruxton.pdf>, Last visit: 28 Nov.2010.

۳۳. لیلیا سادات، اسدی، ۱۳۸۸؛ حفظ امنیت و هویت بزه‌دیدگان و گواهان در دادرسی‌های بین‌المللی، تازه‌های علوم جنایی، مجموعه مقاله‌ها، زیر نظر علی حسین نجفی ابرندآبادی، چاپ نخست، بنیاد حقوقی میزان، ص ۴۲.

۲.۴. نوع و میزان مجازات

در طول تاریخ، نوع و میزان مجازات در کشورهای مختلف حسب افکار و اعتقادات و فرهنگ رایج جوامع با یکدیگر تفاوت داشته و دارند. با این حال، چون مندرجات اسناد تأسیس همه دادگاه‌های نسل سوم از منشا واحد یعنی موازین شناخته شده در جامعه بین‌المللی نشئت گرفته، لذا همه آنها فقط مجازات حبس و مجازات مالی پیش‌بینی کرده‌اند. بنابراین، چه در حقوق داخلی کشورهای ذی‌ربط مجازات اعدام تجویز و چه لغو شده باشد، دادگاه‌های نسل سوم مجاز به اعمال چنین مجازاتی نیستند. وفق اساسنامه دادگاه ویژه سیرالئون حبس بالاترین مجازات می‌باشد. به موجب ماده ۱۹ اساسنامه مزبور مدت حبس، با ملاحظه رویه موجود در دادگاه بین‌المللی کیفری رواندا و دادگاه‌های ملی سیرالئون تعیین می‌شود. به علاوه در خصوص میزان حبس باید شدت جنایت و اوضاع و احوال شخص متهم نیز در نظر گرفته شوند (بند ۲ ماده ۱۹ اساسنامه). دادگاه ویژه اختیار دارد علاوه بر حبس، به توقیف اموال و هر دارایی که غیرقانونی و یا بواسطه اعمال مجرمانه تحصیل شده، و بازگرداندن آنها به مالکان اصلی و یا کشور سیرالئون حکم دهد (بند ۳ ماده ۱۹). این در حالی است که در حقوق داخلی کشور سیرالئون هنوز مجازات اعدام حذف نشده است.^{۳۴}

در نظام حقوقی کامبوج، مجازات اعدام از سال ۱۹۸۹ رسماً لغو شده است.^{۳۵} با این وجود، شعب ویژه کامبوج مأموریت دارند به جنایات ارتكابی در سال‌های ۱۹۷۵ الی ۱۹۷۹ رسیدگی کنند. قانون داخلی حاکم در زمان ارتكاب جرم، قانون جزایی ۱۹۵۶ این کشور است که برای جنایات احصا شده مجازات اعدام پیش‌بینی کرده بود. به موجب ماده ۳ «جدید» اساسنامه شعب ویژه، مجازات‌های مندرج در مواد ۲۰۹، ۵۰۰، ۵۰۶ و ۵۰۷ قانون

34. <http://www.wmin.ac.uk/law/page-866>, Last visit: 16 Nov. 2010.

35. <http://www.wmin.ac.uk/law/page-870>, , Last visit: 16 Nov. 2010.

جزایی به حداکثر مجازات حبس ابد محدود شده است. در مواد ۳۸ و ۳۹ قانون مذکور نیز به اعمال مجازات ۵ سال حبس الی حبس ابد و لزوماً مصادره و ضبط اموال ناشی از جرم تصریح شده است. در تیمور شرقی که مجازات اعدام قابل اعمال بود، در اولین اقدامات ملل متحد به موجب ماده ۳ آیین‌نامه شماره ۱/۱۹۹۹ مورخ ۲۷ نوامبر ۱۹۹۹ این مجازات صریحاً ملغی گردید.^{۳۶}

۳. مطالب و قواعد شکلی

با مطالعه توافقنامه‌ها و اساسنامه‌های مربوط، با برخی از اصول کیفری شناخته شده در سطح بین‌المللی مواجه می‌شویم که هم در دادرسی‌های بین‌المللی و هم در محاکم ملی مورد پذیرش نظام‌های کیفری مختلف می‌باشند. از آن جمله می‌توان به اصول قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها و براءت یا فرض بی‌گناهی اشاره کرد. لکن برخی از اصول که در سطح بین‌المللی مورد پذیرش و عمل هستند، در نظام‌های داخلی کشورهای ذی‌ربط ناشناخته بوده‌اند. وارد شدن این دسته از اصول و قواعد بین‌المللی در اساسنامه دادگاه‌های نسل سوم، بیانگر نفوذ موازین بین‌المللی و کمرنگ شدن تعصب نسبت به حاکمیت ملی است که ذیلاً به مواردی اشاره می‌شود.

۱. ۳. منع محاکمه مجدد

به خاطر تعدد اصول صلاحیتی (سرزمینی، شخصی، حمایتی و جهانی) و با توجه به اینکه احراز صلاحیت کیفری یک کشور، از سایر کشورها نفی صلاحیت کیفری نمی‌کند، لذا در حقوق بین‌الملل همواره احتمال دارد چند کشور هم زمان صلاحیت کیفری نسبت

36. UNTAET/REG/1999/1.

به جنایت واحد داشته باشند. «به منظور اینکه مرتکب جنایت واحد ملزم به پاسخگویی به چند مرجع قضایی نباشد و در نتیجه مجبور به تحمل چند مجازات برای یک جرم نگردد، قاعده منع محاکمه مجدد در حقوق جزای بین‌الملل پذیرفته شده و در چند سند بین‌المللی انعکاس یافته است.»^{۳۷} قاعده منع محاکمه مجدد، ذاتاً یک قاعده حقوق بین‌المللی کیفری است که در اسناد دادگاه‌های نسل سوم نیز تجلی یافته است.

ماده ۹ اساسنامه دادگاه ویژه سیرالئون در سه بند به این موضوع می‌پردازد. بند ۱ ماده مزبور منع محاکمه مجدد فردی را که قبلاً در دادگاه ویژه محاکمه شده است، در محاکم ملی بیان می‌دارد. بند ۲ استثنائات منع محاکمه مجدد را بی‌طرفانه نبودن دادرسی داخلی، عدم استقلال، دادرسی صوری، دادرسی جهت حمایت از متهم و رهاندن وی از مجازات عادلانه و یا جرم عادی تلقی شدن اقدام مورد دادرسی واقع شده در محاکم ملی، برمی‌شمارد.

برائت و محکومیت‌های غیرعادلانه در محاکمات جاکارتا در اندونزی و ایجاد دادگاه ویژه محاکمه جنایات فاحش در تیمور شرقی، مسئله مشروعیت محاکمه مجدد افراد برای جنایت واحد را مطرح می‌نماید. به عبارت دیگر، از این جهت نگرانی وجود دارد که قاعده منع محاکمه مجدد، جلوی محاکمه برخی از مرتکبین اصلی جنایات فاحش را بگیرد. در ماده ۱۱ آیین‌نامه شماره ۲۰۰۰/۱۵ تیمور شرقی، تصریحاً این قاعده پذیرفته شده است. به‌طور کلی، این اصل به عنوان یک اصل عدالت کیفری و شاید حتی بتوان ادعا کرد به عنوان اصلی از حقوق بین‌الملل عرفی پذیرفته شده است. مطابق ماده ۱۱ آیین‌نامه، ضمن اینکه قاعده منع محاکمه پذیرفته شده است، دادگاه تیمور می‌تواند با در نظر گرفتن شرایطی

۳۷. علی، خالقی، ۱۳۸۳؛ محتوا و جایگاه قاعده منع محاکمه مجدد در حقوق جزای بین‌الملل و ایران، علوم جنایی، مجموعه مقالات در تجلیل از استاد محمد آشوری، چاپ اول، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی (سمت)، ص ۴۳۵.

برخی متهمین را مجدداً محاکمه نماید و مندرجات اسناد بین‌المللی و اصول کلی این امر را تقویت می‌نماید.^{۳۸} بنابراین، اگر دادرسی انجام شده علیه فردی به قصد پناه دادن او یا حمایت از متهمی که مسئولیت کیفری در خصوص جنایات داخل در صلاحیت دادگاه ویژه دارد، صورت گرفته باشد، یا با توجه به هنجارهای شناخته شده حقوق بین‌الملل، غیرقانونی، غیربی‌طرفانه و غیرمستقل باشد، محاکمه مجدد امکان‌پذیر است. به علاوه اگراندونزی در دادرسی‌هایی که برگزار نموده، نقص اساسی داشته باشد و یا مستندات جدیدی کشف شود، تیمور مجاز است همان افراد را در خصوص جنایت واحد محاکمه نماید. نهایتاً، چنانچه فردی که قبلاً در اندونزی تعقیب شده، مدتی در بازداشت بسر برده باشد، مدت بازداشت مزبور از میزان مجازاتی که در دادگاه تیمور صادر می‌شود، کسر خواهد شد.^{۳۹}

کامبوج یکی از کشورهای عضو دیوان بین‌المللی کیفری بوده و تعهد حقوقی به قواعد دادرسی و ادله آن را پذیرفته است. از این رو، استانداردهای بین‌المللی قواعد دادرسی و اساسنامه رم زمانی که تبعه کامبوجی تحت تعقیب دیوان می‌باشد، اعمال می‌گردد. لذا زمانی که دادرسی قبلی متهم مشروعیت نداشته یا اساساً ناقص بوده به‌طوری که به عنوان محاکمه ملی مشروع شناخته نشود، اصل منع محاکمه مجدد مانع تعقیب بعدی همان فرد نمی‌گردد.^{۴۰}

38. UNTAET/REG/2000/15.

39. Asia Pacific Centre of Military Law and Judicial System Monitoring Program, January 2003, Symposium on Justice for International Crimes Committed in the Territory of East Timor, University of Melbourne, Faculty of Law, p. 20.

40. Scheffer, David, 2008, The Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia, Northwestern University School of Law, Chicago, Illinois, p. 16.

۳.۲. ترکیب مراجع قضایی و انتخاب قضات

با توجه به اینکه امروزه در کلیه رسیدگی‌های کیفری بین‌المللی و در اغلب رسیدگی‌های کیفری ملی در خصوص جنایات مهم، سیستم تعدد قضات حاکم است و تصمیم‌گیری با اکثریت مطلق صورت می‌گیرد و ضرورتاً همواره تعداد قضات فرد است، لذا ترکیب قضات در هر دادگاه و نحوه انتخاب آنها و خصوصاً مرجع انتخاب‌کننده آن از اهمیت بسزایی برخوردار است. در این بخش در صدد هستیم تا مشخص کنیم مراجع قضایی نسل سوم چه ترکیبی دارند و اعضای آنها چگونه برگزیده می‌شوند.

اغلب، در دادگاه‌های داخلی تنها اتباع داخلی و در دادگاه‌های بین‌المللی اتباع کشوری غیر از کشور محل وقوع اقدامات خشونت‌بار را استخدام می‌نمایند. در حالی که در دادگاه‌های نسل سوم، ترکیبی از کارکنان داخلی و خارجی استخدام شده‌اند (در اینجا، منظور از کارکنان، قضات، دادستان‌ها و منشی‌ها و سایر کارمندان مربوط می‌باشد). شیوه استخدام کارکنان نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. چون قسمت اعظم کارکنان مختلط از میان افراد واجد شرایط محلی انتخاب می‌شوند، دادگاه‌های مختلط فرصت مناسبی برای قضات و حقوق‌دانان است تا مهارت‌ها و دانش‌های بین‌المللی کسب کنند. به علاوه، این تجربه موجب می‌شود متخصصین حقوق داخلی هنجارهای بحث‌انگیز حقوق بین‌الملل را بفهمند، به کار برند، تفسیر کنند، توسعه دهند و به سیستم قضایی کشور خود منتقل کنند.^{۴۱} به موجب ماده ۱۲ اساسنامه دادگاه ویژه سیرالئون، اکثریت دو نفر از قضات

41. See: Higonnet, Ethel, 3-1-2005, Restructuring Hybrid Courts: Local Empowerment and National Criminal Justice Reform, Yale Law School Legal Scholarship Repository and Nouwen, Sarah.M.H, December 2006, Hybrid Courts: The hybrid category of a new type of International Crimes Courts, <http://www.utrechtlawreview.org/Volume2>.

مرحله بدوی و سه نفر از ۵ قاضی تجدید نظر توسط دبیر کل ملل متحد منصوب می‌شوند و الباقی، یعنی یک نفر برای دادگاه بدوی و دو نفر برای دادگاه تجدید نظر، توسط دولت سیرالئون منصوب می‌شوند. بنابراین، دادگاه مزبور عمدتاً از اتباع خارجی تشکیل شده است. مطابق ماده ۱۵ اساسنامه، دادستان نیز توسط دبیر کل ملل متحد منصوب می‌شود؛ لیکن معاون دادستان توسط سیرالئون تعیین می‌گردد.

در شعب فوق‌العاده کامبوج، قضات کامبوج در اکثریت می‌باشند. شعب رسیدگی (بدوی) متشکل از ۵ قاضی است که دو قاضی بین‌المللی و سه قاضی کامبوجی اعضای آن را تشکیل می‌دهند. در دادگاه تجدید نظر (شعبه دیوان عالی) نیز از هفت قاضی، سه نفر بین‌المللی و چهار نفر کامبوجی هستند. قضات بین‌المللی توسط دبیر کل ملل متحد پیشنهاد یا انتخاب و توسط شورای عالی قضایی کامبوج منصوب می‌شوند (مواد ۹ الی ۱۱ اصلاحی قانون کامبوج). با توجه به ظاهر این ترکیب شاید اینگونه به نظر برسد که وجود قضات بین‌المللی در شعب بدوی یا دیوان عالی چندان تأثیرگذار نباشد. ولی برای حل این مشکل، در تصمیم‌گیری شعبه بدوی، مطابق ماده ۱۴ قانون کامبوج در صورت عدم حصول اتفاق آرا، حداقل رأی مثبت چهار قاضی و در شعبه دیوان عالی رأی مثبت حداقل پنج قاضی لازم است؛ بنابراین برای اینکه در هر شعبه‌ای تصمیمی اتخاذ شود، حتماً باید یکی از قضات بین‌المللی به نفع آن رأی دهد. یک نفر کامبوجی و یک خارجی با هم به عنوان دادستان و قاضی تحقیق در یک رده همکاری می‌کنند (مواد ۱۶ و ۲۳ قانون مزبور). مطابق ماده ۲۰ قانون کامبوج، شعبه پیش‌محاكمه (مقدماتی) ویژه‌ای برای حل اختلافات میان قضات تحقیق و دادستان‌های ملی و بین‌المللی تأسیس شده است که ترکیب و نحوه تصمیم‌گیری آن مشابه شعب بدوی است و تصمیم آن برای دادسرا لازم‌الاجرا و غیرقابل تجدید نظر است. رئیس دفتر اداره، کامبوجی است و معاون وی بین‌المللی بوده و مسئول امور یا موضوعات بین‌المللی می‌باشد (ماده ۳۰ قانون مزبور). بنابراین کارکنان دادگاه کامبوج عمدتاً ملی می‌باشند.

ترکیب کارکنان در دادگاه کوزوو بیشتر به شعب فوق‌العاده دادگاه کامبوج شباهت دارد. در کوزوو دو نوع از هیئت‌های مختلط متصور است. اولی اینکه قضات و دادستان‌های بین‌المللی به دادگاه کوزوو اضافه شدند که بنا به انتخاب خود می‌توانستند تنها در دادگاه حضور داشته باشند و یا اداره جلسه دادرسی را به عهده بگیرند.^{۴۲} البته به دلیل اینکه این افراد در اقلیت قرار داشتند، اغلب رأی آنها غیرمؤثر بود. وفق آیین‌نامه شماره ۶۴، نماینده ویژه ملل متحد می‌تواند یک نفر دادستان بین‌المللی، یک نفر قاضی تحقیق بین‌المللی و یا هیئتی متشکل از سه نفر قاضی که حداقل دو نفر از آنان بین‌المللی باشند، را بنا به درخواست دادستان، وکلای مدافع و یا متهم انتخاب نماید.^{۴۳} در مقایسه با سایر دادگاه‌های نسل سوم، سیستم دادگاه کوزوو در خصوص ترکیب کارکنان متمایز می‌باشد، زیرا، حضور قضات بین‌المللی ثابت نیست و می‌تواند مورد به مورد متفاوت باشد.

در تیمور شرقی، مقررات وضع شده توسط اداره انتقالی ملل متحد^{۴۴} هیئتی مرکب از دو قاضی بین‌المللی و یک قاضی تبعه تیمور را به منظور قضاوت در خصوص جنایات مهم سازماندهی نمود.^{۴۵} جانشین دادستان کل در خصوص جنایات مهم - که اختیارات تعقیبی انحصاری نسبت به این جنایات داشت - نیز بین‌المللی بود و اتباع داخلی به او در انجام وظایفش کمک می‌کردند.^{۴۶} البته در عمل، کمک به او نیز بیشتر توسط اتباع خارجی صورت گرفت. همچنین اکثریت اعضای واحد جنایات فاحش^{۴۷} که به عنوان بخشی از

42. UNMIK/REG/2000/6, and UNMIK/REG/2000/34.

43. UNMIK/REG/2000/64.

44. the UN transitional administration's regulations.

45. UNTAET/REG/2000/15, Section 22.

46. UNTAET/REG/2000/16(later amended by UNTAET/REG/2001/26), Section 14.4 and 14.6.

47. Serious Crimes Unit=SCU.

دادستانی کل، مسئول تحقیق در خصوص خشونت در سال ۱۹۹۹ بود، بین‌المللی بودند. این واحد توسط ملل متحد اداره و تأمین مالی می‌شود.^{۴۸}

۳.۳. اصول دادرسی عادلانه و حقوق بشری

علی‌رغم این واقعیت که دادگاه‌های نسل سوم در کشورهایی تشکیل شده‌اند که همگی یک دوره خشونت و خون‌ریزی را پشت سر گذاشته‌اند و برخلاف آنچه که اغلب در پی احساسات انقلابی رخ می‌دهد - که غالباً برپایی دادگاه‌های انقلابی بی ضابطه جهت محکومیت سران و دست‌اندرکاران حکومت ساقط و مغلوب شده است - در این دادگاه‌ها سعی شده است اصول دادرسی عادلانه به دقت پیش‌بینی و رعایت شود. اصول دادرسی عادلانه، اغلب ریشه در اسناد بین‌المللی حقوق بشری، خصوصاً اعلامیه جهانی حقوق بشری و میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، دارد. این اصول در اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری و دادگاه‌های نسل دوم به خوبی انعکاس دارد. برخی از این اصول، همچون اصل قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها و دادرسی و اصل برائت یا فرض بی گناهی در اکثریت قریب به اتفاق نظام‌های حقوق کیفری جهان انعکاس یافته‌اند و از تکرار آن‌ها در این نوشتار اجتناب می‌گردد.

استقلال و بی طرفی مرجع قضایی و قضات، علنی بودن محاکمات، دو مرحله‌ای بودن رسیدگی (حق تجدید نظرخواهی)، حق حضور متهم و حقوق دفاعی متهم - که حق داشتن وکیل مستقل و انتخابی و حق سکوت و منع الزام به اقرار یا شهادت از مصادیق اصلی آن است - مهم‌ترین شاخص‌های یک دادرسی عادلانه هستند که همگی در اسناد تأسیس دادگاه‌های نسل سوم مورد تصریح واقع شده‌اند. در خصوص مطالعه تفصیلی

48. UNTAET/REG/2000/16 (later amended by UNTAET/REG/2001/26).

مفهوم و محتوای این اصول، می‌توان به منابع دیگر رجوع کرد.^{۴۹} در ماده ۱۳ دادگاه سیرالئون، ماده ۲ آیین‌نامه ۲۰۰۰/۱۱ و ماده ۱۰ قانون کامبوج، به خصوصیات عالی اخلاقی، تخصص و تجربه بالا و بی‌طرفی قضات و اینکه از هیچ حکومت یا شخصی دستور یا رهنمود نگیرند، تصریح شده است. ماده ۷ آیین‌نامه شماره ۲۰۰۱/۲۴ تیمور شرقی، به خصوصیات عالی اخلاقی و سطح علمی مناسب اعضای دفتر خدمات معاضدت حقوقی اشاره دارد. همه این دادگاه‌ها، دو مرحله‌ای بودن رسیدگی را به رسمیت شناخته‌اند. حق تجدید نظرخواهی در ماده ۲۰ اساسنامه سیرالئون، ماده ۱۵ آیین‌نامه ۲۰۰۰/۱۱ تیمور و ماده ۳۶ قانون کامبوج پیش‌بینی شده است. لازم است در این نوشتار، به توضیح سه مورد مهم در اسناد تأسیس اساسنامه‌ها با دقت بیشتری پرداخته شود.

علنی بودن محاکمه: بند ۲ ماده ۱۷ اساسنامه دادگاه ویژه سیرالئون، علنی و عادلانه بودن دادگاه را در زمره حقوق متهم می‌شمارد. ماده ۳۴ «جدید» قانون کامبوج، مقرر می‌دارد که محاکمات علنی خواهد بود و حضور نمایندگان دول خارجی، نمایندگان دبیر کل ملل متحد، رسانه‌های عمومی و سازمان‌های غیر دولتی ملی و بین‌المللی آزاد خواهد بود؛ مگر در موارد استثنایی شعب فوق‌العاده تصمیم بگیرند که این امر به روند اجرای عدالت صدمه می‌زند. ماده ۱۲(۱۲) موافقتنامه کامبوج توضیح بیشتری در خصوص اهمیت علنی بودن محاکمات و حد آن ارائه می‌دهد و بیان می‌دارد دسترسی به دادرسی در هر زمان توسط سازمان‌های غیردولتی، کشورهای ذی‌نفع، رسانه‌ها و غیره نه تنها عادلانه و علنی بودن بر اساس استانداردهای بین‌المللی را تضمین می‌کند؛ بلکه موجب اعتبار دادرسی می‌گردد.

فقدان اعتماد عمومی به پروسه قضایی و بیم سیاسی شدن آن، دو دلیل اصلی ایجاد

۴۹. نگاه کنید به: مصطفی، فضائلی، ۱۳۸۹؛ دادرسی عادلانه محاکمات کیفری بین‌المللی، چاپ دوم، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، صص ۴۹-۳۱۳.

شعبی با ترکیب ملی - بین‌المللی در کامبوج است. به علاوه، شعب مزبور اولین کوشش جهت تعقیب و مسئول شناختن مرتکبین جنایات موضوع صلاحیت دادگاه، پس از گذشت ۲۵ سال تحمل صدمات غیر قابل جبران به جامعه کامبوج می‌باشد. از این رو، از نظر افکار عمومی، دادرسی غیرعلنی ممکن است سوء ظن بیشتری در زمینه عادلانه بودن دادرسی ایجاد کند. مندرجات قاعده‌های ۵۹ و ۵۷(۶) از قواعد داخلی شعب - که با اجازه دادستان‌ها و قضات تحقیق دسترسی گزینشی عموم به اطلاعات مرتبط با پیشرفت تحقیقات را امکان‌پذیر می‌شمارند قابل توجه می‌باشند. با این حال، می‌توان اجازه انتخاب ماهیت و کمیت اطلاعات قابل دسترسی را از دادستان‌ها و قضات گرفت و آنها را ملزم به ارائه شفاف اطلاعات نمود. به علاوه، تسهیل و تضمین دسترسی عموم به اطلاعات در شرایط برابر، می‌تواند بخشی از وظایف دفتر اداره باشند.^{۵۰} در این خصوص، قاعده ۷۹(C) قواعد دادرسی و ادله دادگاه ویژه سیرالئون مقرر می‌دارد: "در شرایطی که لازم است محاکمه علنی نباشد، دادگاه باید به نمایندگان ناظر اجازه دهد که در دادگاه بمانند". مقررات مشابه نیز در محاکمات جنایات فاحش در تیمور شرقی وجود دارد تا افکار عمومی در خصوص برگزاری عادلانه جلسات غیرعلنی اطمینان حاصل کنند.^{۵۱}

تساوی در برابر دادگاه: اصل برابری افراد در برابر قانون و دادگاه یکی از قواعد پذیرفته شده بین‌المللی است. با این حال، تا نیمه اول قرن بیستم موقعیت رسمی افراد به عنوان سران دولت‌ها، به عنوان عامل مصونیت از اعمال صلاحیت کیفری تلقی می‌شد.

50. International Center for Transitional Justice, Comments on Draft Internal Rules for the Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia, NOV2006, New York, p. 9, available at: <http://www.ictj.org/images/content/6/0/601.pdf>, last visit: 28 Nov. 2010.

51. Ibid, p. 10.

بدیهی است که همیشه زمینه‌های سو استفاده از چنین موقعیت‌هایی وجود داشت که در طول جنگ جهانی دوم با جنایات شدیدی که توسط سران نازی به وقوع پیوست، مضرات و غیرقابل اجرا بودن این قاعده بیشتر نمایان شد و در منشور لندن و اساسنامه دادگاه نورنبرگ این قاعده صریحاً کنار گذاشته شد و به تدریج عدم مصونیت سران دولت‌ها و عدم تأثیر موقعیت رسمی سران دولت‌ها بر مسئولیت آنان، به یک قاعده عرفی بین‌المللی تبدیل شد و این قاعده در ماده ۲۷ اساسنامه رم تحت عنوان عدم تأثیر موقعیت رسمی افراد بیان شده است. در دادگاه‌های نسل سومی نیز غالباً یکی از اهداف اصلی تأسیس این دادگاه‌ها، محاکمه سران حکومت‌ها یا افراد صاحب نفوذ بوده که در محاکم ملی، اجرای عدالت در مورد چنین افرادی بعید به نظر می‌رسد. در ماده ۱۵ آیین‌نامه ۲۰۰۰/۱۵ تیمور، به تساوی افراد در قبال این دادگاه و عدم تأثیر سمت رسمی در معافیت یا تخفیف مجازات اشاره شده است. رویه قضایی دادگاه‌های نسل سومی نیز عدم مصونیت سران را تأیید می‌کند. در ۳۱ می ۲۰۰۴، دادگاه تجدید نظر سیرالئون به اتفاق آرا رأی داد که سران کشورها مصون از تعقیب یا محاکمه نیستند و ایراد تیلور^{۵۲} در دادگاه بدوی نسبت به اعتبار کیفرخواست صادره مردود است. ایراد مزبور این بود که وی در زمانی که کیفرخواست صادر شده هنوز رئیس جمهور لیبریا بود. دادگاه استدلال کرد که با توجه به نقش ملل متحد در تأسیس دادگاه ویژه سیرالئون، این دادگاه، یک دادگاه بین‌المللی کیفری محسوب می‌شود.^{۵۳}

حقوق دفاعی متهم: ماده ۱۷ اساسنامه دادگاه ویژه سیرالئون به تضمین حقوق متهم

52. Charles Taylor.

53. Perriello, Tom and Wierda, Marieke, March 2006, The Special Court for Sierra Leone Under Scrutiny, Prosecutions case studies series, International Center for Transitional Justice, p. 18.

اختصاص دارد. متهم حق دارد فوراً از جزئیات اتهام خود و دلایل آن به زبانی که می‌فهمد، مطلع شود. متهم باید زمان و تسهیلات کافی برای آمادگی جهت دفاع و ارتباط با وکیل منتخب خود داشته باشد. به علاوه، نباید متهم را وادار کرد علیه خودش بیاناتی اظهار دارد و یا به جنایتی اعتراف نماید. متهم حق دارد از شهودی که علیه وی شهادت می‌دهند، سؤال کند و شاهدان خودش را در دادگاه حاضر نماید. در صورتی که متهم زبان رسمی دادگاه را نمی‌داند، حق برخورداری از مترجم رایگان را دارد. متهم باید جهت دفاع، شخصاً حضور داشته و یا وکیل منتخبش از او دفاع کند. اگر متهم وکیل ندارد، باید از حق داشتن وکیل آگاه شود و در مواردی که عدالت ایجاب می‌کند از وکیل تسخیری رایگان بهره‌مند گردد. در ماده ۱۴ توافقنامه ملل متحد با سیرالئون، به وکلای مظنونین و متهمین، مصونیت از بازداشت شخصی و مصونیت حقوقی و کیفری اعطا شده و همه اسناد مربوط به کارشان به عنوان وکیل، غیر قابل تعرض هستند؛ حال آنکه در ادامه توافقنامه، چنین تضمیناتی به دادستانی، شعب و دبیرخانه داده نشده است. هدف از این تفاوت، حفظ حقوق متهم و یا پیش‌بینی تمهیداتی جهت استخدام وکلای مدافعی است که نقش اساسی در تضمین محاکمه عادلانه در دادگاه دارند.^{۵۴}

در می ۲۰۰۱، با همکاری کانون وکلای کوزوو و به منظور کمک به وکلای در جریان محاکمات، سازمان همکاری و امنیت اروپا^{۵۵} مسئول ایجاد مرکز تأمین منابع دفاع کیفری^{۵۶} در کوزوو شد. این مرکز، توسط مدیر برنامه‌ای ایجاد شد که مسئول دو وکیل داخلی و دو

54. Jalloh, Charles Chernor, 2007, The Contribution of the Special Court for Sierra Leone to the Development of International Law, African Journal of International and Comparative Law, Vol.15, No.2, p.180, available at <http://www.ssrn.com/abstract=1091096> last visit: 7 Dec. 2010.

55. OSCE.

56. Criminal Defence Resource Centre.

وکیل بین‌المللی بود. نظارت بر این مرکز به عهده هیئت مدیره‌ای متشکل از وکلای داخلی و بین‌المللی بود. این مرکز حمایت عالی از حقوق متهم را تضمین می‌کرد. مرکز مزبور کتابخانه‌ای را توسعه و کمک‌های فنی و آموزشی ارائه داد. همچنین مشاوره در خصوص تغییرات پویای حقوق کیفری و سایر موضوعات آیین دادرسی ارائه می‌داد. برای مثال می‌توان به کمک در تهیه لوایح مکتوب، تعیین راهکار برای پرونده، تحقیقات حقوقی، یافتن وکیل در صورت لزوم و حل امور مربوط به بازداشت شدگان اشاره نمود. خصوصاً در برخی از پرونده‌های پیچیده، وکلای بین‌المللی شانه به شانه وکیل مدافع داخلی کار می‌کردند. یکی از مشکلات دفاع در محاکمات کوزو، نرخ حق الوکاله وکلای داخلی در مقایسه با دستمزدهای بالای ملل متحد به دادستانان بود. به علاوه بسیاری از وکلای داخلی، تجربه‌های زیادی در سیستم حقوق داخلی خود داشتند، لذا تمایلی به همکاری با وکلای بین‌المللی نداشتند. در سال ۲۰۰۴ بودجه مرکز مذکور تمام شد؛ در حالی که به موجب دستور UNMIK محاکمات همچنان ادامه داشت.^{۵۷}

۴. ۳. امور اداری و مالی

علاوه بر وضعیت انتصاب قضات که قبلاً اشاره شد، عزل و نصب شمار قابل توجهی از کارکنان اداری دادگاه‌ها به عهده دبیر کل ملل متحد است. در دادگاه سیرالئون مطابق ماده ۱۶، رئیس دبیرخانه توسط دبیر کل ملل متحد منصوب می‌شود. در تیمور شرقی که فاقد نظام قضایی مستقل بود، کل تشکیلات قضایی توسط اداره انتقالی ملل متحد در تیمور شرقی به موجب آیین‌نامه ۲۰۰۰/۱۱ مورخ ۶ مارچ ۲۰۰۰ به وجود آمده است. بدیهی

57. Skilbeck, Rupert, Building for Fourth Pillar: Defence Rights at Special Court for Sierra Leone, Essex Human Rights Review Vol1.no.1, pp.74-5, available at: <http://www.project.essex.ac.uk/ehrr/V1N1/Skilbeck.pdf>, Last visit: 28 Nov. 2010.

است عزل و نصب کلیه کارکنان اعم از اداری و قضایی به عهده همین مرجع است. مطابق ماده ۳۱ قانون کامبوج، معاون مدیر دفتر اداره که در رأس کلیه کارکنان اداری خارجی دادگاه است، توسط دبیر کل ملل متحد منصوب می‌شود. آیین‌نامه شماره ۲۰۰۱/۲ کوزوو، به نماینده ویژه ملل متحد اجازه می‌دهد که قضات و دادستان‌های دفتر بین‌المللی را که در هر یک از پنج دادگاه بخش کوزوو شاغل می‌باشند، عزل و نصب کند.^{۵۸} به علاوه چنین انتصابات می‌تواند به درخواست هر یک از طرفین و در هر مرحله از دادرسی کیفری در کوزوو انجام شود.^{۵۹}

دادگاه‌های نسل سوم از حیث منبع تأمین بودجه به جامعه بین‌المللی وابستگی دارند. بخشی از منابع مالی دادگاه‌های تیمور شرقی و کوزوو از محل بودجه‌های اداری ملل متحد و بخش دیگر آن از محل بودجه ملی کشورهای مزبور تأمین می‌گردد. گرچه بخشی از منابع مالی شعب فوق‌العاده کامبوج توسط دولت کامبوج تأمین شده است، اما عمده بودجه این دادگاه، به منابع بین‌المللی متکی است.^{۶۰} مجمع عمومی ملل متحد به موجب قطعنامه 57/228B در سال ۲۰۰۳ تصویب کرد که هزینه‌های دادگاه کامبوج، از طریق مشارکت داوطلبانه بین‌المللی - از طریق درخواست از جامعه بین‌المللی جهت کمک مالی و حمایت از پرسنل دادگاه - تأمین شود. در ماده ۴۴ قانون کامبوج (۲۰۰۴) مقرر شده که حقوق کارکنان و قضات کامبوجی، از بودجه ملی کامبوج و حقوق کارکنان و قضات بین‌المللی، توسط ملل متحد پرداخت خواهد شد. آنگاه در همین ماده تصریح شده است

58. UNMIK/REG/2001/2.

59. Wilson, Richard J., 2002, Assigned defense counsel in domestic and international war crimes tribunals: The need for a structural approach, *International Criminal Law Review*, Kluwer Academic Publishers, Printed in the Netherlands, p. 151.

60. Nouwen, Op Cit, p.212.

که شعب فوق‌العاده می‌توانند برای هزینه‌های خود از منابعی که به‌طور داوطلبانه آماده کمک مالی هستند، از قبیل دولت‌های خارجی، مؤسسات بین‌المللی، سازمان‌های غیر دولتی و سایر اشخاص، کمک مالی بگیرند. در آخرین گزارش بودجه مصوب شعب فوق‌العاده و ضمائم آن مورخ ۵ آوریل ۲۰۱۰، جزئیات هزینه‌های محتمل طی سال‌های ۲۰۱۰ و ۲۰۱۱ پیش‌بینی و بودجه پیشنهادی جمعاً مبلغ ۹۲٫۳ میلیون دلار تعیین شده است. از مبلغ مزبور ۶۹/۱ میلیون دلار به بخش بین‌الملل شعب مزبور^{۶۱} و ۲۳/۲ میلیون دلار به بخش ملی اختصاص داده شده که این امر نیز بر اهمیت و نقش عوامل بین‌المللی دلالت دارد. بودجه دادگاه ویژه سیرالئون، تماماً توسط مشارکت‌های بین‌المللی داوطلبانه تأمین می‌شود.^{۶۲}

آخرین مطلبی که در این قسمت حائز توجه است، وظیفه گزارش دهی این دادگاه‌ها به ملل متحد است؛ که نوعی نظارت ملل متحد بر عملکرد این دادگاه‌ها محسوب می‌گردد. به موجب ماده ۲۵ اساسنامه دادگاه ویژه سیرالئون، رئیس دادگاه ویژه موظف است هر ساله گزارشی در خصوص عملکرد و فعالیت‌های دادگاه مزبور به دبیر کل ملل متحد و دولت سیرالئون ارائه دهد. علاوه بر گزارشات سالانه مالی و پیشرفت فعالیت‌ها در شعب فوق‌العاده در دادگاه‌های کامبوج، گزارشاتی جهت ارائه به جلسات دوستان شعب فوق‌العاده^{۶۳} و گزارشات بخش منابع انسانی، در خصوص نقاط مثبت و منفی، نقایص، پیشرفت‌ها و نیازهای شعب تهیه شده است.^{۶۴}

61. UNAKRT.

62. Nouwen, Op Cit, p.212.

63. Meeting of the friends of the eccc.

64. <http://www.eccc.gov.kh/english>.

نتیجه‌گیری

در پی وقوع رفتارهای خشونت‌آمیز و خون‌ریزی‌های گسترده، سازمان ملل متحد به نمایندگی از افکار عمومی جهانی و شورای امنیت این سازمان به عنوان تنها مرجعی که می‌تواند به استناد فصل هفتم منشور ملل متحد تصمیم‌های الزام‌آور اتخاذ کند، وارد عمل شدند تا مرتکبین جنایات بین‌المللی را تعقیب و مجازات کنند و صلح و امنیت را به منطقه برگردانند. غالباً به خاطر نبود حاکمیت قانون و نظام قضایی کارآمد و بی‌طرف، مردم ستم دیده کشورهای مربوط از مداخلات بین‌المللی استقبال می‌کردند. در نتیجه، با همکاری دولت‌های ذی‌ربط و سازمان ملل متحد، دادگاه‌های مختلطی تأسیس شدند که اصطلاحاً به دادگاه‌های نسل سوم معروف شدند. از این دیدگاه، دادگاه‌های نورنبرگ و توکیو نسل اول، دادگاه‌های ویژه برای یوگسلاوی سابق و رواندا که مستقلاً توسط شورای امنیت ایجاد شده‌اند، نسل دوم و این دادگاه‌ها که با همکاری سازمان ملل متحد و دولت مربوط تأسیس شده‌اند، نسل سوم نامیده می‌شوند. نظر به اینکه وضع و اعمال قانون جزایی و اجرای دادگستری، از بارزترین مصادیق اعمال حاکمیت محسوب می‌شوند، لذا صرف پذیرش مشارکت و همکاری تقنینی و قضایی ملل متحد در تعقیب و مجازات جنایات ارتكابی در داخل سرزمین کشورها، به منزله پذیرش برتری اجرای عدالت و موازین بین‌المللی حقوق بشری بر حاکمیت ملی می‌باشد. به علاوه، با مطالعه توافقتنامه‌ها و اسناد تأسیس دادگاه‌های مزبور، غلبه موازین بین‌المللی خصوصاً از جنبه‌های ذیل مشهود است: اولاً، مبنای حقوقی تأسیس این دادگاه‌ها غالباً یک توافقنامه بین‌المللی است. حتی جایی که یک قانون داخلی، مبنای تأسیس دادگاه است (کامبوج)، قانون مورد نظر کاملاً در چارچوب توافقنامه امضا شده با ملل متحد تدوین شده است؛ ثانیاً، از حیث صلاحیت موضوعی، غلبه عناوین جزایی بین‌المللی کاملاً مشهود است به طوری که جنایات بین‌المللی سه گانه (جنایات جنگی، جنایات علیه بشریت و نسل‌زدایی) وجه اشتراک این دادگاه‌ها هستند؛ ثالثاً، ترکیب دادگاه‌ها به گونه‌ای است که غالباً قضات بین‌المللی منصوب دبیر کل

ملل متحد در اکثریت هستند و حتی جایی که در اکثریت نیستند (کامبوج) نحوه تصمیم‌گیری با اکثریتی پیش‌بینی شده که رأی مثبت حداقل یک قاضی بین‌المللی مورد نیاز است؛ رابعاً، از جهت اصول دادرسی، مشابهت تامی بین این دادگاه‌ها و دادرسی‌های بین‌المللی وجود دارد و حتی در مواردی صریحاً به تبعیت از رویه و اسناد دادگاه‌های نسل دوم اشاره شده است. در این خصوص علاوه بر اصول قانونی بودن، براءت (فرض بی‌گناهی) و عدم اعمال مجازات اعدام، باید از اصول دادرسی زیر نام برد: دادرسی عادلانه و علنی، حقوق دفاعی متهم، منع محاکمه مجدد، تساوی افراد در برابر قانون و دادگاه و عدم تأثیر سمت و موقعیت رسمی اشخاص و استقلال و بی‌طرفی قضات؛ و خامساً، از حیث اداری و مالی، ضمن اینکه تعداد کثیری از کارکنان توسط ملل متحد استخدام می‌شوند، از جهت مالی نیز بودجه دادگاه‌ها و حقوق قضات و کارکنان به عهده جامعه بین‌المللی است و دادگاه‌ها ملزم به ارائه گزارش به ملل متحد هستند.

منابع

الف) فارسی

۱. اسدی، لیلا سادات، ۱۳۸۸؛ حفظ امنیت و هویت بزه‌دیدگان و گواهان در دادرسی‌های بین‌المللی، تازه‌های علوم جنایی، مجموعه مقاله‌ها، زیر نظر علی حسین نجفی ابرندآبادی، چاپ نخست، بنیاد حقوقی میزان.
۲. خالقی، علی، ۱۳۸۳؛ محتوا و جایگاه قاعده منع محاکمه مجدد در حقوق جزای بین‌الملل و ایران، علوم جنایی، مجموعه مقالات در تجلیل از استاد محمد آشوری، چاپ اول، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی «سمت».
۳. ذوالعین، پرویز؛ مبانی حقوق بین‌الملل عمومی، موسسه چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه، چاپ اول، ۱۳۷۷.
۴. سلیمی، صادق، ۱۳۸۲؛ جنایات سازمان‌یافته فراملی، چاپ اول، انتشارات تهران صدا.
۵. فضائی، مصطفی، ۱۳۸۹؛ دادرسی عادلانه محاکمات کیفری بین‌المللی، چاپ دوم، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش.

ب) لاتین

1. Agreement between the United Nations and the Government of Sierra Leone on the Establishment of a Special Court for Sierra Leone 2002.
2. Agreement between the United Nations and the Royal Government of Cambodia Concerning the Prosecution under Cambodian Law of Crimes Committed during the Period of Democratic Kampuchea, 6 June 2003, available at <http://www.eccc.gov.kh/english/agreement.list.aspx>.
3. Asia Pacific Centre of Military Law and Judicial System Monitoring Program,

- January 2003, Symposium on Justice for International Crimes Committed in the Territory of East Timor, University of Melbourne, Faculty of Law.
4. Bair, James Patrick, 2008-2009, Victim Participation in the Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia, University of Hawaii Law Review. Vol31. No. 507.
  5. Bringing Justice: The Special Court for Sierra Leone; Accomplishments, Shortcomings and Needed Support, <http://www.hrw.org/en/node/11983/section/13>.
  6. Higonnet, Ethel, 3-1-2005, Restructuring Hybrid Courts: Local Empowerment and National Criminal Justice Reform, Yale Law School Legal Scholarship Repository.
  7. International Center for Transitional Justice, Comments on Draft Internal Rules for the Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia, Nov 2006, New York, <http://www.ictj.org/images/content/6/0/601.pdf>.
  8. Katzenstein, Suzanne, 2003, Hybrid Tribunals: Searching for Justice in East Timor, Harvard Human Rights Journal/Vol.16;
  9. Kippenberg, Juliane, 24NOV2009, Protecting Child Victims in Sexual Violence Trails in the DR Congo: Suggestions for the Way Forward, submitted to the EU program for Restoration of Justice in Eastern Congo , Network of African National Human Rights Institutions.
  10. Liton, Suzannah, 2001, East Timor and Sierra Leone: Experiments in International Justice, Criminal Law Forum12.
  11. Nouwen ,Sarah.M.H, December2006, Hybrid Courts: The hybrid category of a new type of International Crimes Courts, <http://www.utrechtlawreview.org/>

Volume2.

12. NS/RKM/1004/006.
13. Perriello, Tom and Wierda, Marieke, March2006 , The Special Court for Sierra Leone Under Scrutiny, Prosecutions case studies series, International Center for Transitional Justice.
14. Ruxton, Gavin, visited 28NOV2010, The Treatment of Victims and Witnesses and the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, <http://www.iapccopenhagen.org/Files/Filer/Papers/Ruxton.pdf>.
15. Scheffer, David, 2008, The Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia, Northwestern University School of Law, Chicago, Illinois.
16. Skilbeck, Rupert, visited 28NOV2010, Building for Fourth Pillar: Defence Rights at Special Court for Sierra Leone, Essex Human Rights Review Vol1.no.1, <http://www.project.essex.ac.uk/ehrr/V1N1/Skilbeck.pdf>.
17. Smith, Lorraine, Spring 2008, How the International Criminal Court is balancing the right of victims to participate with the right of the accused to fair trial, The Supranational Criminal Law Lecture Series, IBA.
18. The Special Court Agreement Ratification Act-2002.
19. UN.DOC.GA/RES/57/228B-2003.
20. UN.DOC/RES/1315-2000.
21. UN.DOC .S/1999/779, 12 July 1999.
22. UN.DOC. S/RES/1272-1999.
23. UN.Doc. S/RES/1244-1999.
24. UNMIK/REG/1999/24, section1.3.

25. UNMIK/REG/2000/6.
26. UNMIK/REG/2000/34.
27. UNMIK/REG/2000/64.
28. UN.S.C.RES.1264-1999.
29. UNTAET/REG/2000/16(later amended by UNTAET/REG/2001/26).
30. Wilson, Richard J., 2002, Assigned defense counsel in domestic and international war crimes tribunals: The need for a structural approach, International Criminal Law Review, Kluwer Academic Publishers, Printed in the Netherlands.
31. www. eccc. gov. kh.
32. www. wmin. ac. Uk.